

XX ғасырдың басындағы қытай әдеби революциясы

Н. Абдурақын

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

E-mail: abdurakyn@mail.ru

Түйін. Бұл мақалада XX ғасырдың басындағы қытай әдеби революциясы жан-жақты зерттелген.

1907 жылдан бастап, Қытай прозасы ауызша тілге айнала бастады, диалектіде жазған романдар пайда болып, жаңа толқындар публицистикаға ене бастады. XX ғасырдың алғашқы жылдарында революциялық памфлет пен статьялар пайда болды, онда жаңа саяси және философиялық идеялар сомдалды; сонымен қатар көптеген жаңа түсініктер пайда болды. Әсіресе Иян Цичаоның мақалалары көп әсер етті, бұл шығармалар, жарқын және жаңа лексикалық тілге бай, поэзияда жаңалықтар пайда бола бастады. Жас ақындар поэтикалық көркем өнермен ауызша тіл, фольклорды жаңғыртуға тырысты. Хуан Цзюнь Сянь ақын (1848-1905 жылдары) өз өлеңдерінде халық өлеңдері мен туған жердегі сөздерді қолданды. «Мен қалай сөйлесем, солай жазамын. Ескі ережелер мені соқыр ете алмайды», – деді.

Жаңа әдебиетке бағытталған шешімді көтеріліс «4 мамыр көтерілісінің» арқасында іске асты. 1915 жылы революцияға бағытталған ғалым және әдебиетші Чэнь Дусю (1908-1942 жылдары) компартияның негізін қалаған, «Жаңа жастар» әдеби журналын шығарды. 1917 жылы талантты публицист және ғалым 胡适 (1891-1962 жылдары) осы журнал беттерінде ескі жазбалармен тек ауызша тілді қолдану керек деген ұсыныс жасайды. Чэнь Дусю 胡适-ге «Әдеби революция жайындағы» мақаласында жауап қайтарады, онда ол жалпы қауымға арналған жаңа әдебиет құруға ұсыныс жасады. Чэнь Дусю: «Қытай әдебиеті классицизм мен романтизм деңгейінде тұр, әдебиет реализмге ауысуы керек», – деп көрсетті.

Қысқа уақыттың ішінде «Жаңа жастар» журналы студенттер арасында жақсы бағаланды, реализм жаңа әдеби қозғалыстың ұранына айналды. Әдебиетшінің көркемдік тұлғалығын бекіте отырып, жаңа көркемдік идеалды жазушылар, өзінің сыншыл көзқарастарымен, шындықтың арасындағы үйлеспеулерді тапты. Ақыр аяғында, бұл жағдайда көркемдік тұлғаның өмірді өзгерте алмайтындығына мүмкіндігі болмады. Осы факті түсінігі бойынша реализм өз бетімен «Қытайды құтқара» алмайды, уақыт өте көптеген жаңа ұрпақ әдебиетшілерін «революциялық қозғалысқа» енгізе бастады, сөйтіп, «жалпымен» бірлік құруға мүмкіндік берді. Жаңа реализмге тән сипат, улы сарказмға түгелдей сінгені XX ғасырдың атақты Қытай жазушысы鲁迅-ның «Жындының күнделігі» шығармасында байқалды. Бұл шығарма 1918 жылы «Жаңа жастар» журналында басылып шықты. Бірнеше жыл өткеннен кейін鲁迅 «АҚ-дің шынайы өмірі» повесін шығарды. Бұл Қытайдың жаңа әдебиетінің ең мағыналы шығармасына айналды. Повестің кейіпкері ауылдастары жек көретін, бірақ қиянатсыз АҚ атты адам (АҚ «Тұлымшақ» деген мағынаны береді). Ол өзінің жетілмегендігін мойындамады немесе ренішті өзінің жеңісі деп қабылдады. Ақыр аяғында АҚ өлімге барады, өйткені ол баскесерден өзін жоғары санайды. Осылай鲁迅 ескі Қытайды қиянатқа ұшыратқан элитаның езгісін әжуалайды.鲁迅-нің шығармаларының аяқ асты жетістігі, гротекс пен реалистік көзқарастың органикалық ұйқастығында.

Жазушылардың айтуынша 鲁迅 өзінің шығармаларында «ауру қоғамдағы аянышты адамдардың өмірінен алынған материалдарды қолданды». [3,113-128 б].

Сол жылдары психологиялық реализмнің шығармалары пайда болды, онда жас интеллигенттердің рухани сезімі баяндалды. Мұндай шығармалар жол жазбалары жанрында және жаңа проза негізінде жазылды. XX ғасырдың аяғында Шэнь Цунь Вень (1902-1988 жылдары) жазушының очерктері мен әңгімелері атақты болды, оның шығармалары табиғат пен 湖南 провинциясының тұрмысы жайында жазылды. Шэнь Цунь Вень шығармаларында туған жердің пейзажы арқылы ностальгиялық уайым мен авторлық «мен» мағынасын айқындады.

«4 мамыр қозғалысының» ағымы арқылы талантты прозаиктер мен ақындар ұжымы пайда болды, олар «Жаңа жастар» журналының әдеби жобасына ілесті. 1921 жылы 172 әдебиетші мен Чжоу Цзо Жэн бастап «Әдебиетті оқыту қоғамын» құрды. Мақсаты – «Адамгершілік әдебиетті» насихаттау. Сол жылы Жапониядан оралған студенттер, сонымен қатар акын 郭沫若 (1892-1978 ж.) және драматург 田汉 上海-да «Шығармашылық қоғамын» құрды. Бастапқы кезде қоғам мүшелері еркін көркемдік идеяны және әдебиеттегі романтикалық стихияны дәріптеді, 1925 жылдан кейін «Революциялық әдебиет» позициясына өтті. Уақыт өте 郭沫若 КПК-ның белсенді жақтасына айналды, 1949 жылдан кейін ҚХР-дың Ғылым академиясының басшысы болды.

«4 мамыр қозғалысының» көптеген қайраткерлері ресми айыпталып, көптеген жазушылар қуғынға ұшырап, шығармаларын басуға рұқсат етілмеді. «4 мамыр қозғалысында» пайда болған әдебиет «Жауыз» деп аталды. Жаңа және ультрареволюциялық прозада ескі Қытай әдебиетіне сәйкес көптеген ерекшеліктер пайда болды, бірақ олар «4 мамыр қозғалысының» әдеби принципіне жататын: сюжеттің схематизмі мен шартты мінезі, жеке стильден бас тарту, оқырманды өзіне қаратуға ұмтылды. Болашақ үшін күрескен жазушы, шынында, қазіргі әдебиет үшін күреседі, сондықтан қазіргі уақытша – болашақтың болуы мүмкін емес [4,18-28 б].

Қытай халқы бұрыннан бері жүргізіліп келе жатқан феодализмнің қара күшімен соғысты. Шетел капиталы мен ұлттық қанаушы таптың екі жақтық езгісінде қалған халықтың

бастаушылары жарқын, еркін өмірге ұмтылды, бостандықты алдыға қойып, бар күшімен күресті.

1918 жылы «Жаңа жастар» журналында революционер 李大钊 қазан социалистік революцияны құрады. Онда: «Осыдан кейін, большевизмнің жеңістік ұраны мен триумфалдық қадамының сыңғыры барлық жерге естілді. Адамгершілік қоңырауы сыңғырлады! Еркіндік таңы атты! Болашақты елестетсек, ол қызыл жалаудың бейбітшілігі болады», – деп жазды.

1919 жылы 4 мамыр күні 北京 қаласында, Париждік бейбітшілік конференциясында Қытайдағы бұрынғы неміс концессиясын Жапонияға беру шешіміне қарсы қуатты демонстрациясы өтті. Осы кездегі оқиғаға Қытай интеллигенциясы мен революциялық тұрғыда икемденген студенттер белсенді қатысты. Кейін демонстрация кең етек жайған, ытайдағы феодалдық империализм күшіне қарсы шыққан қозғалысқа айналды.

Қарсылық қозғалысында Қытайдың үлкен қалаларындағы қоғамдық күштер ене бастады, оның ішінде 上海、天津、南京、武汉、 және тағы басқа қалалар. «Қытай, Қытай еліне тиесілі!», «Бейбіт келісімнен бас тарту!», «21 талаптан бас тарту!» ұрандарын ұстанды [9, 435-458 б].

«Бастапқы кезде» 4 мамыр қозғалысы коммунистік интеллигенция мен революциялық, ұсақ буржуазиялық және буржуазды интеллигенцияның революциялық қозғалысы болды. Бұл қоғамға интеллигенцияның ғана енуі емес, жұмысшы табы мен шаруалардың қатыспауы оның осал жағына айналды.

Студенттердің көтерілісі полиция мен әскери күштердің қанды төгістерінен кейін, осы қозғалыстың әсерінен интеллигенция шегінен шығып кетті. Қозғалысқа халық өкілдері, сонымен қатар еңбекші халық та шықты. Ақырындап революциялық қозғалысқа жүздеген үлкен, орташа және ұсақ қалалар, 20-дан астам елдің провинциялары ене бастады.

Қазан социалистік революция арқылы «4 мамыр» қозғалысы жаңа социалистік идеямен қамтыған қуатты мәдени революцияға айналды.

Осы қозғалыстың кеңдігінен Қытай халқы революция идеясы мен социализмді алып жүрді, «4 мамыр қозғалысынан» кейін мемлекетте 200-ден астам газет, журналдар басылып шықты. «新青年» журналдан басқа, социализм идеясы

«新青年» – «每周评论» – «Чжэ Цзян Чау» тағы басқа журналдар да тараған.

1919 жылы «新青年» журналында марксизмге қатысты мақалалар шықты. Кейін Маркс пен Энгельстің коммунистік партиясының манифесті қытай тіліне аударылды. 1919 жылы «4 мамыр қозғалысы» әдеби революцияға жатады, әдеби революцияның органикалық бөлігі, негізгі Қытай әдебиеті болып табылады.

Әдеби революция коммунистік идеяның басшылық етуінің арқасында бір шеп сызығымен жүрді. Әдеби революция қозғалысы көркемді және жаңа болып табылатын антиимпериалистік және феодалдық мазмұнды ұстанды. Антиимпериалистік және антифеодалдық насихатты идеялар жаңа форманы талап етті. Сондықтан әдеби революция 白话 тілін қолдануға күш-тарланды. Бірақ әдеби революция үшін қозғалыс бұл – тек 白话 тілін қолдану үшін ғана емес, 白话 тілін қолдану қозғалысы, сөйлеудің жаңа түрі және жаңа мазмұнымен анықталады.

Әдеби революцияның бастамасы прогрессивті қайраткерлердің қозғалысымен белгіленді. Олар 文言 – архаикалық кітап тіліне, ескі канондық тілге қарсы болды. Бұл тіл халықтан алшақтаған, жат тіл, тек көру үшін түсінікті және жалпы халық тілінен ерекше болып табылады. Бұл революциялық көтеріліс, ескі моральға қарсы ғылым мен демократияны қорғау мақсатымен жасалған ескі идеологияға, ескі қоғамдық құрылымға қарсы көтеріліс. Жоғарғы топтар жастарды діни соқыр сенімге (догмаға) айналған Конфуцийдің шындығын оқытты. Халықты дінге табынуға шақырды. Жоғарғы таптардың реформасы бойынша феодалдылық халыққа қарсы болды.

Тіл реформасын фонетикалық жазба мен 白话 тілінің ережесін қабылдаған кезде құлаққа жағымды, түсінікті болу талаптары бірінші орынға қойылды. Ол XIX ғасырдың соңында Қытайда тарала бастады. Қытай филологы Ван Чжау алфавитін құрып, кейін газеттерде қолданды. Бірақ буржуазиялық мәдениеттің жаңа өкілінің жұмысы жалғаспағандықтан, ол тек жұмыс декларациясымен шектелді, ал кейбіреулері практикалық бастауларды тек ағартушылық сипатта ғана қолданды.

1919 жылы әдеби революция Қытайдың жаңа ұлттық мәдениетінің құрылу тарихындағы негізгі кезең болып табылды және әдеби тілдегі жаңа дәстүрдің көзіне айналды.

Әдеби революция арқылы тарихи даму процесіндегі халықтың рөлі жаңа демократиялық дәстүрді зерттеп, халыққа қызмет ету болып табылады. Негізгі мақсаты: жалпы халықтық тілдің негізінде қаланған әдебиетті дамыту мен тарату болып тағайындалды [2,513-517].

Сыншы Чжоу Янның айтуынша, «4 мамыр әдеби революциялық қозғалысы», әдебиет пен өнердегі реализм принципі, әдеби өнердің халық пен қоғам үшін қызмет ету принципі, сол кездегі құрылған шығармалар халықтың тілі мен өмірі, күрес жайында айтады, сонымен қатар халықтық-демократиялық революцияның талабын бейнелейді. Бұл шығармалардың негізін қалаған 鲁迅, 郭沫若 тағы басқа жазушылар. «4 мамыр» қозғалысы пайда болған әдебиеттің сипаты бойынша критикалық реализм мен белсенді, өмірлік романтизмді қалыптастыратын әдеби революция. Бұл күшке толы, тірі, дамып келе жатқан әдеби революция, жазушының жалпы ұраны – «адам өмірі үшін жасалған өнер» болды.

«Қазіргі әдебиет – қазіргі адамзат өмірін зерттейтін және өзінің зерттеу құралы, объектісі бар, бөлек бір ғылым, бұл – әңгімелер мен романдар ...». Әдеби теорияның революциялық шындық талабынан артта қалуы, жаңа деңгейі жағынан үлкен әдебиеттің пайда болуын талап етті және әдебиет облысында теоретикалық ойдың негізі болды. Шындықты іздеуде, Қытай жазушыларын өтірік реализм мен халықтың прогрессивті байланыста болуы халықты революциялық күреске алып келді.

Ұлы Қазан социалистік революция Қытайға революциялық күрес болашағына шты, Қытайдың әдебиетшілері материалдық көзқарасын ұлғайтты. Қытайдағы коммунистік идеяны насихаттағандардың бірі 北京 университетінің профессоры, Қытайдағы коммунистік партияны құрған, «4 мамыр қозғалысының» белсенді қайраткері 李大钊 (1917 жылы 北京 милитарист Чжан Цзюмен дарға асылды). Оның әдеби-публицистикалық жұмыстары Ұлы Қазан социалистік революциядан кейін, Қытайдың революциялық журналында басылды, ол марксизм мен ленинизмді таратты. 李大钊-дың «Қытайдағы ұлттық революцияға деген марксистік көзқарасы», сонымен қатар «Қазан революциясы мен Қытай халқы», «Халықтың жеңісі», «Большевизмнің мерекесі», «Жер мен шаруашылық» және тағы басқа шығармалары белгілі [5,455-459 б].

Көптеген жазушылардың айтуынша, «4 мамыр қозғалысы» – демократиялық, революциялық сипаттағы әдебиет. «4 мамыр қозғалысынан» кейін, жаңа мәдениет үшін қозғалыста қоғамда бірнеше ағым пайда болды, оның ішінде социалистік идеялардың өкілдері буржуазиялық интеллигенция болды.

胡适 Қытайға марксизмді таратуға қарсы болады. 1919 жылы 胡适 «每周评论» журналында «Принцип жайлы аз сөйлеп, сұрақтарды көп зерттеу керек» мақаласын басып шығарды. Ол осы мақаласында саяси теорияның мәні төмендейтін, Қытай интеллигенциясының назарын марксизм-ленинизм идеясына аударды. Кейін 胡适 коммунистік идеялар мен социалистік идеяға қарсы шықты. Сол кездері жаңа мәдениет революциясы мен марксизм идеясын қабылдау қозғалысына қатысқан алдыңғы қатарлы элементтер әрі қарай жылжып, «4 мамыр қозғалысынан» кейін марксизмді зерттейтін қоғам құрылды. 1920 жылы мамырда 上海、天津、南京、武汉、 және тағы басқа қалаларда марксистік үйірмелер пайда болды.

Буржуазиялық интеллигенция арқылы Қытай Ұлы жазушысы 鲁迅 мен айналасында топтасқан революциялық жастар әдеби революциялық ұранды тастап, олар әдебиет пен ескі феодалдық компрадор және чиновниктік бюрократияға қарсы шықты. Олардың әдеби майдандағы күресі Қытай жастарының құрметіне ие болды.

Әдеби революцияға көптеген әдеби мектептер, ағымдар мен топтар жатады. Сипаты және идеологиялық бояуы бойынша әртүрлі ағымдар түрлі қоғамдық топтардың көзқарасын бейнелейді. Сонда жаңа әдебиеттің екі басты бағыты пайда болды. Бұл реалистік және романтикалық бағыт Қытайдағы қазіргі әдебиеттің даму тарихында негізгі рөл атқарды.

Романтикалық бағыттағы әдеби топтың аты «Көркемдік» деп аталды. Бұл топ 1921 жылы 上海-да құрылып, басшысы 郭沫若 болып тағайындалды. «Көркемдік» тобының мүшелері қалған феодалдық идеологиямен дидактизмге қарсы күресіп, жаңа әдебиетті құрды. «Көркемдік» тобының мүшелеріне әскери романтизм тән болды. «Әдебиетті зерттеу қоғамы» секілді «Көркемдік» тобы басқарушы таптың езгісіне қарсы күресті. Осы екі әдеби топтың мүшелері арасындағы арпалысты пікір-сайыстар әдеби көркем-өнердегі реалистік және романтикалық ағымдардан көруге болатынын

атап көрсетті. Кейін 1924-1927 жылдары осы қоғамның мүшелері Қытай халқын ұлттық және қоғамдық тұрғыда күшейту үшін көптеген қайраткерлер қанын төгіп, күресті. Мысалы, 郁达夫 Жапонияның түрмесінде отырып, қанаушылыққа ұшырады.

1927-1937 жылдары «Сол қанат жазушылар одағының» идеологиясы көптеген жазушылардың көзқарасын өзгертті. Сонымен қатар сол кездегі әдебиет (鲁迅-нің полемикалық эссесі) коммунистік партия тәртібіне тәуелсіз болды, кейде оған қарсы шықты.

1930 жылы наурызда Сол қанат жазушылар одағының құрылуы Қытай әдебиетіндегі ерекше тарихи жағдайды туғызды. Бұл одақтың құрылуының арқасында, марксизм-ленинизм әдеби теориясы таратылды. Осы уақытқа дейін 鲁迅-нің күші арқылы ЦК РКП революциясы мен көптеген жазушылардың шығармалары қытай тіліне аударылды. 鲁迅 мен басшылық ететін одақ «пролетариаттық революциялық әдебиет үшін» ұранын алдыға қойды. Көптеген қуғыншылық пен репрессияға қарамастан, «Сол қанат жазушылар одағы» әдебиетшілерді біріктіріп, әдебиеттегі реакциялық тенденциямен шешуші күрес жүргізді. 鲁迅-нің айтуынша: «Бір жыл бұрын 上海-да сол қанат жазушылар одағы құрылды. Бұл одақ езушілік пен қуғыншылыққа қарамастан берік және мықты болды» [4, 103-108 б].

Әдеби майдан мүшелерінің негізгі жұмысы империализм мен феодалдық реакцияға қарсы күрес болды.

Сол қанат жазушылар одағы алты жыл өмір сүрді. Оған көптеген жазушылар мен сыншылар кірді, олар: 鲁迅、茅盾、田汉、周石、蜂学 және тағы басқа лигия органдары, «Миня», «Тоухуачжэ», «文学», «Бэйдо», «海岩», «Дачжунвень», тағы басқа журналдар кірді. Сол қанат жазушылар одағы Қытай әдебиетін дамытты. Оны басқарған коммунистік партия, ал жұмысы практикалық марксистік қызметпен байланысты болды. Бұл лига марксизм-ленинизм, әдебиет пен жалпы халықты байланыстыру идеясын дәріптеп, Қытай әдебиетіндегі жаңа кадрларды дайындады. Одақтың талаптары, бір жағынан, кітап тілін қолдаған жаңа ағымға қарсы күресті, ескі схоласттардың қызметін жаңғыртуға бар күшін салды, басқа жағынан, жаңа әдеби тілді құруға, реализмге, жалпы халықтық тілге жақын болуға шақырды. Бірақ

практикада бұл ұран іске аспады, өйткені сол кезде оған тән әдістері болмады.

Революциялық әдебиет пен Қытайдағы өнерге деген әсері сол уақыттағы ұранға айналды. Осы әсердегі драматургия мен бағыттар өзгере бастады және романтизм эстетикасының әсерінде болды.

Әдебиеттер

1. 浓德乐主编, 中国现当代学(上册)北京:《高等

教育出版社», - 1986. - 376页

2. 王化主编, 西方文学经典导论 // 上海:《东
人民出版社», - 2004. - 710页

3. 王自立主编, 中国现当代学(上册) //
北京:《高等教育出版社», - 2006. - 180页

4. 王自立主编, 中国现当代学(下册) //
北京:《高等教育出版社», 2006. - 186页

5. 浓德乐主编. 中国现当代学(下册)北京:《高等
教育出版社», - 1986. - 350页

6. 徐绍建主编, 大学语文读导 武汉大学出版社
2002-210页

Н. Абдурақын

Китайская литературная революция в начале XX века

В статье автор подробно рассматривает китайскую литературную революцию начала XX века.

N. Abdurakyn

The early 20th centuries Chinese literature revolution

In this article, research comprehensively the early 20th centuries' Chinese literature revolution.